

3 Regenten en vorsten

Informatieboek bladzijden 56 en 57

Spreek met je docent af welke onderdelen van dit hoofdstuk je gaat maken.

	Ga ik maken	√		Ga ik maken	√
☐ Paragraaf 3.1 opdrachten	ja / nee		☐ Paragraaf 3.6 opdrachten	ja / nee	
☐ Paragraaf 3.1 taak	ja / nee		☐ Vergelijken in de tijd taak	ja / nee	
☐ Paragraaf 3.2 opdrachten	ja / nee		☐ Test jezelf	ja / nee	
☐ Paragraaf 3.3 opdrachten	ja / nee		☐ ICT	ja / nee	
☐ Paragraaf 3.4 opdrachten	ja / nee		☐ Onderzoek	ja / nee	
☐ Paragraaf 3.4 taak	ja / nee		☐ Plustaak	ja / nee	
☐ Paragraaf 3.5 opdrachten	ja / nee				
☐ Paragraaf 3.5 taak	ja / nee				

1 Gebruik de tijdbalk.

- a Blader door het hoofdstuk. Noteer bij de volgende gebeurtenissen in welke paragraaf zij behandeld worden.

Tijdbalk	Par.
1602 oprichting VOC	3
1607 eerste Engelse kolonie in Noord-Amerika	6
1642 Rembrandt schildert de Nachtwacht	4
1648 vrede van Münster	2
1689 Willem III koning van Engeland	1
<i>Bijvoorbeeld: 1612 Beemster drooggelegd door Leeghwater</i>	5

- b Over welke paragraaf staat geen gebeurtenis in de tijdbalk? Vul zelf een gebeurtenis en jaartal in. Leg je keuze uit.

Met de drooglegging van de Beemster werd de wetenschap in praktijk toegepast. (par. 5P)

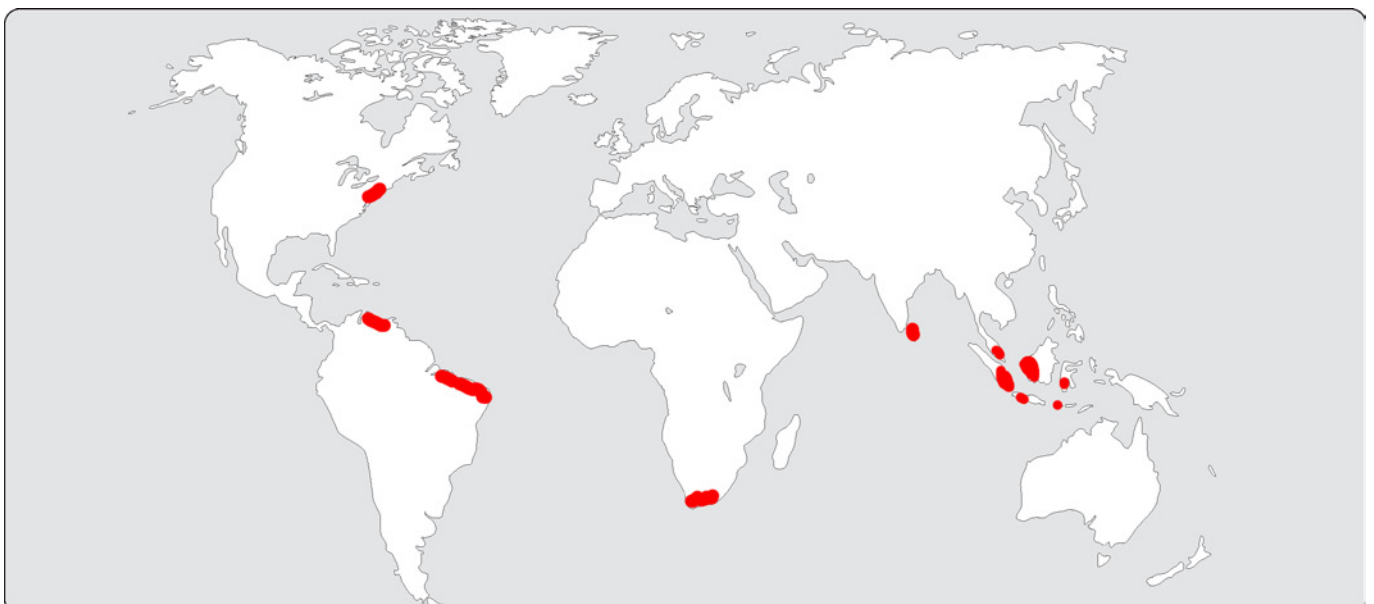
- c Welke van de gebeurtenissen uit de tijdbalk past het best bij de titel van dit tijdvak? Licht je keuze toe.

Bijvoorbeeld: Willem III wordt koning van Engeland. In Nederland regeerden de regenten, maar de Nederlandse stadhouder werd ook koning (vorst) van Engeland.

2 Gebruik de kaart.

- a Noem de drie grootste rijken buiten West-Europa in de 17e eeuw.

Het Osmaanse rijk, Rusland en China.

3.1 Machthebbers in Europa

Informatieboek bladzijden 58 tot en met 60

A Absolute vorsten

1 Lees de tekst en bekijk de afbeeldingen.

Deze opdracht gaat over oorzaken en gevolgen. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 156, vaardigheid 9.

V

- a Leg uit met de bijnaam van Lodewijk XIV, Zonnekoning, wat absolutisme is.

Absolutisme is als een koning alle macht heeft. Uit zijn

bijnaam Zonnekoning blijkt dat alles in Frankrijk om Lodewijk moest draaien.

- b Welke afbeelding past het best bij het begrip absolutisme? Licht je keuze toe.

Afbeelding 5, omdat Lodewijk XIV dit gigantische paleis in Versailles liet bouwen om zijn macht te laten zien.

- c Kruis de oorzaken van de absolute macht van Lodewijk XVI aan in kolom A.

	A	B
Door de burgeroorlog van 1648 verlangden de steden naar een sterke koning.	X	4
Lodewijk bracht het leger onder controle	X	1
Lodewijk liet een gigantisch paleis bouwen in Versailles.		
Lodewijk maakte een einde aan de zelfstandigheid van de steden en de adel.	X	3
Lodewijk bepaalde de godsdienst van zijn onderdanen door het intrekken van het Edict van Nantes.	X	2
Duizenden hugenoten vluchtten naar het buitenland, vooral naar Nederland.		

- d Geef de oorzaken in volgorde van belangrijkheid een cijfer in kolom B. De belangrijkste oorzaak geef je het cijfer 1.

- e Leg je keuze van de belangrijkste oorzaak uit.

Bijvoorbeeld: Het onder controle brengen van het leger is de belangrijkste, omdat Lodewijk daarmee zijn macht kon afdwingen.

2 Gebruik de tekst, bron 1 en afbeelding 6.

Bron 1 Bossuet over de absolute monarchie volgens het 'droit divin' (het goddelijke recht):

De koningen handelen als dienaren van God en als zijn plaatsvervanger op aarde. De koningen moeten hun macht in eerbied uitoefenen en deze uitsluitend uitoefenen in het belang van de gemeenschap. Want daar deze macht van de hemel komt, mogen zij niet geloven dat ze erover kunnen beschikken als heren en dat ze naar willekeur mogen regeren. Daarom past het dat de koningen het gezag van God hun verleend heeft, met schroom uitoefenen en dat zij bedenken, welke vreselijke godslastering zij begaan, wanneer zij een gezag dat van Hem komt, misbruiken.

Uit: Geschiedenis in documenten (1971)

- a Omschrijf het begrip 'droit divin'.

De koningen handelen als dienaren van God en als zijn plaatsvervanger op aarde.

- b Van wie krijgt een koning zijn absolute macht volgens het droit divin?

De koning krijgt zijn macht van God.

- c Hoe wordt de macht van de koning volgens Bossuet beperkt?

God 'controleert' de koning. God zal de koning 'straffen' als hij tijdens zijn koningschap misbruik van zijn macht maakt.

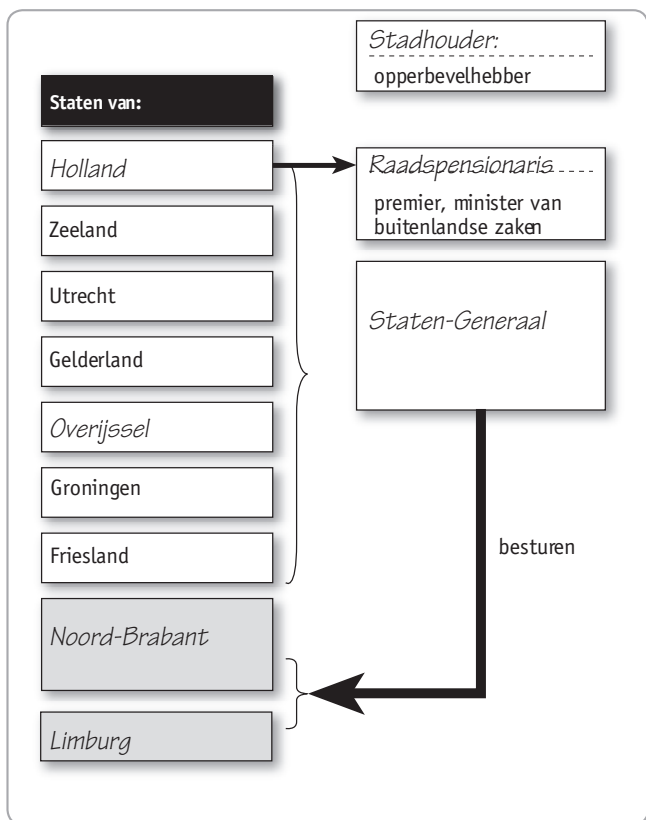
B Regenten in Nederland

3 Lees de tekst.

- a Vul het onderstaande schema in. Gebruik daarbij de volgende woorden.
Staten-Generaal / stadsbestuur / gewesten / vertegenwoordigers van de steden en de adel / vertegenwoordigers van gewesten

	Bestuurd door?	Wie zaten in het bestuur?
De Republiek	<i>Staten-Generaal</i>	<i>vertegenwoordigers van gewesten</i>
<i>Gewesten</i>	Staten	<i>vertegenwoordigers van de steden en de adel</i>
Steden	<i>Stadsbestuur</i>	<i>rijke burgers</i>

- b Vul het onderstaande schema in. Gebruik daarbij de volgende woorden.
Staten-Generaal / Noord-Brabant / Limburg / Overijssel / Holland / raadspensionaris / stadhouder

4 Gebruik de tekst en afbeelding 9.

Streep een woord weg, zodat er een juiste zin overblijft.

- a In de Nederlanden had de *burgerij / geestelijkheid* geen macht meer.
 b Het bestuur in de Nederlanden leek het meest op het bestuur van *de Griekse democratie / de Romeinse republiek* uit de oudheid.
 c De *Staten / Staten Generaal* bestuurden Noord-Brabant en Limburg.
 d In 1672 maakte Willem III een einde aan het *stadhouderloze tijdperk / de oligarchie*.

Afsluiten

5 Gebruik de hele paragraaf.

- a Bedenk van zowel de absolute monarchie als van de oligarchie in Nederland een politiek voordeel en een nadeel.

	Voordeel	Nadeel
Absolute monarchie	<i>Zorgt voor rust en duidelijkheid en besluiten nemen gaat snel.</i>	<i>Ook slechte koning heeft alle macht, en slechts weinig mensen hebben inspraak op het bestuur.</i>
Oligarchie	<i>Een grotere groep mensen krijgt politieke invloed.</i>	<i>Besluiten nemen gaat langzaam.</i>

- b Stel, je bent een arme boer in de tijd van vorsten en regenten. Welke van de drie bestuursvormen staat je het meest aan? Licht je antwoord toe.

Bijvoorbeeld: Absolute monarchie: Als arme boer had je toch niets te zeggen. Een absolute koning zorgt voor rust in het land

6 Zoek verder.

Zoek op internet naar informatie over het paleis van Versailles. Wanneer werd het gebouwd en voor wie? Leg uit waarom de bouw van Versailles goed bij het absolutisme past.

3.1 Machthebbers in Europa

TAAK

Informatieboek bladzijden 58 tot en met 60

Vergelijk drie staatsvormen

De kern van deze paragraaf gaat over de verschillende manieren waarop machthebbers in Europa hun landen bestuurden. In deze paragraaf worden twee manieren genoemd: het absolutisme en de oligarchie.

Hoe ga je te werk?

- Deze opdracht maak je alleen of in een groep van twee personen in ongeveer een uur.
- Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Samenwerken* in het informatieboek op bladzijde 153.
- Lees paragraaf 3.1.
- Maak je de opdracht met zijn tweeën dan leest de ene leerling deel A (Absolute vorsten) en de andere B (Regenten in Nederland)
- Maak je de opdracht alleen dan lees je beide delen.
- Noteer voor de verschillende manieren van bestuderen:
 - twee kenmerken
 - een voordeel en een nadeel
 - een land
 - een persoon die ermee verbonden was

Wat is het resultaat?

Je hebt geleerd welke twee vormen van bestuur er in Europa waren. Wat de kenmerken ervan waren, de voor- en nadelen en een persoon die erbij hoort. Hoe je dit presenteert lees je hierna.

Wijze van presenteren

Bespreek met je docent hoe je je werk presenteert, bijvoorbeeld: maak een poster waarop de kenmerken, voor- en nadelen en de persoon zijn genoteerd en afgebeeld. Ook kun je een debat organiseren. In dit debat treden de drie personen in gesprek met elkaar over wat de beste manier van besturen is.

Nabespreken en beoordeling

Afhankelijk van de presentatievorm kun je met medeleerlingen en met je docent de volgende vragen bespreken.

- Kun je twee verschillende bestuursvormen noemen en uitleggen wat ze betekenen?
- Kun je van iedere bestuursvorm een voordeel en een nadeel noemen?
- Kun je van iedere bestuursvorm een voorbeeld van een land en een persoon noemen?

Ruimte voor aantekeningen

3.2 Nederland en Europa

Informatieboek bladzijden 61 tot en met 63

A Handel en nijverheid

1 Lees de tekst en bekijk de afbeeldingen.

a Leg het verband uit tussen de bouw van de grachtengordel en het handelskapitalisme.

De grachtengordel werd gebouwd van de winsten die werden gemaakt met het handelskapitalisme.

b Waarom is de naam 'Herengracht' typerend voor de Republiek in deze tijd.

Herengracht' symboliseert de macht van de burgerij in deze periode. In Nederland was, meer dan andere landen, de burgerij bijzonder machtig.

c Waarom geeft afbeelding 9 een goed voorbeeld van de Gouden Eeuw?

Op de afbeelding zie je een welvarende stad. Rechts van het midden zie je handelaren die duidelijk uit het (Midden-) oosten komen. Tijdens de Gouden Eeuw lieten kooplieden hun goederen overal vandaan komen.

2 Gebruik de tekst, de afbeeldingen en eventueel een atlas.

Deze opdracht gaat over oorzaken en gevolgen. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 156, vaardigheid 9.

De rijkdom van Nederland was gebaseerd op de handel met verschillende gebieden.

a Geef op de kaart hiernaast aan welke producten naar Nederland werden vervoerd en waar ze vandaan kwamen.

b Geef op de kaart aan welke producten door Nederlanders werden verkocht, en geef aan waar deze producten heen gingen.

c Leg uit hoe het handelskapitalisme werkt.

Bijvoorbeeld: Handelskapitalisme is zowel het maken van producten als het doorverkopen daarvan met winst.

d Geef twee voorbeelden van nijverheid die tot bloei kwamen als direct gevolg van de handel overzee.

Dankzij de handel bloeide ook de scheepsbouw en kwamen industrieën als suikerraffinaderijen en textielnijverheid tot bloei.

e Leg uit hoe ook de landbouw profiteerde van de toegenomen welvaart.

Door de toegenomen welvaart steeg de vraag naar landbouwproducten in de steden.

B Politieke verhoudingen

3 Lees de tekst en bekijk de afbeeldingen.

Deze opdracht gaat over het gebruiken van een historische indeling. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 155, vaardigheid 5.

a Zoek de juiste gebeurtenis bij het juiste jaartal.

1 1624	A Eerste Engelse zeeoorlog
2 1648	B Rampjaar
3 1652	C Willem III wordt koning van Engeland.
4 1666	D Spanjaarden nemen Breda in.
5 1672	E Admiraal de Ruyter vaart de Medway op.
6 1688	F Vrede van Munster

D = 1, F = 2, A = 3, E = 4, B = 5, C = 6

b Er wordt gesproken over drie verschillende vijanden van Nederland in de periode tussen 1600 en 1700: Spanje, Engeland en Frankrijk. Schrijf op welke jaartallen horen bij de welke oorlog.

De oorlog met de Spanjaarden 1568 tot 1648

De oorlogen met de Engelsen 1652 tot 1688

De oorlog met de Fransen van 1672 tot 1713

c Waarom wordt 1672 ook wel het rampjaar genoemd?

Nederland werd toen door vier vijanden tegelijkertijd aangevallen.

d Deze periode heet de tijd van regenten en vorsten. Bedenk voor Nederland in dit tijdvak een andere typerende naam.

Bijvoorbeeld: de tijd van handel en oorlog

4 Gebruik de tekst en lees **Het verhaal van Hugo de Groot**.

Deze vraag gaat erover dat gedrag en ideeën van mensen bepaald worden door hun plaats, tijd en achtergrond. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 157, vaardigheid 11.

a Bedenk een oorzaak waardoor Engeland en Frankrijk in deze tijd vaak met Nederland in oorlog geraakten.

Bijvoorbeeld: Engeland en Frankrijk waren jaloers op de macht of rijkdom van Nederland, die door de handel was ontstaan.

b Leg uit wat Hugo de Groot van deze oorlogen zou hebben gevonden.

Hij zou het er niet mee eens zijn geweest. Hugo de Groot vond namelijk dat iedereen vrij en ongehinderd op zee moest kunnen varen en dat er vrijhandel moest zijn.

c Leg uit dat de ideeën van Hugo de Groot mede zijn bepaald door het land waarin hij opgroeide.

Hugo de Groot was een Nederlander. Juist Nederland had voordeel van vrijhandel.

d Hugo de Groot was zijn tijd ver vooruit. Leg uit wat daarmee wordt bedoeld.

Vrijhandel en oorlogsrecht komen pas veel later tot stand.

Afsluiten

5 Gebruik de hele tekst.

Zet achter de volgende twee begrippen een afbeelding die bij dit begrip past en licht je keuze toe.

a **Handelskapitalisme** *Afbeelding 10 Bijvoorbeeld:*

Handelskapitalisme gaat over Handel en nijverheid. De schepen, die werden gebruikt voor de handel zijn ook een voorbeeld van de toegenomen nijverheid in deze periode

b **Engelse zeeoorlogen** *Afbeelding 13 Bijvoorbeeld:*

Op deze afbeelding zie je Michiel de Ruyter. Hij was een zeeheld in deze oorlogen.

6 Zoek verder.

Zoek op internet naar informatie over Michiel de Ruyter en de Engelse oorlogen. Was Michiel de Ruyter de redder van Nederland, of gewoon een van de vele admiralen op de Nederlandse schepen? Licht je standpunt toe.

3.3 Europa en de wereld

1. Informatieboek bladzijden 00 tot en met 00

A Handel met Azië

1 Lees de tekst, bekijk de afbeeldingen en gebruik bron 2.

a Kaartenmaker Blaeu werd aangesteld bij de VOC. Waarom was dat voor zowel de VOC als Blaeu voordelig?

De VOC kreeg daardoor goede kaarten voor de handel op Azië. Blaeu kreeg voor zijn bedrijf van de kapiteins de laatste informatie over de landen die ze bezochten.

b Hieronder staan zeven feiten. Noteer de letters in het schema in de goede volgorde van oorzaak en gevolg.

- A Terug in Nederland concurreren de handelaren met elkaar.
- B Hierdoor daalt de inkoopprijs van specerijen.
- C Hierdoor stijgt de inkoopprijs van specerijen.
- D De Aziatische vorsten kunnen aan de hoogste bieder verkopen.
- E In Azië concurreren de Nederlandse handelaren met elkaar.
- F De Nederlandse kopers de zoeken laagste prijs.
- G Winsten Handel op Oost-Indië dalen snel.

c Noteer vijf rechten van de VOC in de linkerkolom.

Rechten VOC	Economisch	Politiek-militair	In bron 3
octrooi / handelsmonopolie	X		
forten bouwen		X	X
oorlog voeren		X	X
verdragen sluiten		X	X
gebieden veroveren en besturen		X	X

d Kruis in de volgende twee kolommen aan of de rechten politiek-militair of economisch zijn.

Bron 2 Rechten van de VOC

De genoemde compagnie zal gemachtigd zijn ten Oosten van de Kaap de Goede Hoop en in en voorbij de straat van Magellanes in naam van de Staten-Generaal der Verenigde Nederlanden, met de vorsten overeenkomsten en verbintenissen te sluiten. Verder daar forten en versterkingen te bouwen. Daar gouverneur en officiers van justitie aan te stellen en er troepen te legeren om die plaatsen te beschermen, de orde te handhaven en recht te spreken, dat alles tot welzijn van de handel.

Uit: Geschiedenis in documenten (1971)

e Welke rechten van de VOC komen in de bron terug? Geef dit aan in de rechterkolom en onderstreep de zinsdelen in de bron.

f Wat is het belangrijkste doel van deze rechten volgens de bron?

Het welzijn van de handel

g Bepaal jouw standpunt: was de VOC vooral een economische of een politiek-militaire onderneming?

Bijvoorbeeld: De VOC was vooral een economische onderneming, waarvoor alle middelen (ook oorlogsvoering) waren toegestaan.

2 Gebruik de tekst en de afbeeldingen.

a Juist of onjuist? Omcirkel het antwoord.

Een handelsprivilege is hetzelfde als een handelsmonopolie. juist / onjuist

Een factorij is hetzelfde als een handelspost. juist / onjuist

Een octrooi is hetzelfde als een monopolie. juist / onjuist

Er bestaat nog steeds een wereldconomie. juist / onjuist

De gouverneur-generaal was de hoogste bestuurder van de kolonie. juist / onjuist

b Was de VOC een politieke grootmacht in Azië? Leg je antwoord uit.

Ja, en nee. Op Java en de Molukken had de VOC het voor het zeggen. Elders was de VOC afhankelijk van lokale vorsten.

B Handel met Afrika en Amerika

3 Lees de tekst en *Het verhaal van Manhattan*.

- a Noteer in onderstaand schema twee overeenkomsten en vier verschillen tussen de VOC en de WIC.

Overeenkomsten	
1) Zowel de VOC als de WIC hadden een (handels)monopolie. 2) Zowel de VOC als de WIC waren Hollands/Zeeuwse ondernemingen.	
Verschillen	
VOC	WIC
<ul style="list-style-type: none"> • Azië • machtig • winstgevend 	<ul style="list-style-type: none"> • Afrika en Amerika • niet machtig • niet winstgevend
<ul style="list-style-type: none"> • doel: handel 	<ul style="list-style-type: none"> • doel: eerst vooral oorlog
<ul style="list-style-type: none"> • produceerde weinig, handelde vooral. 	<ul style="list-style-type: none"> • productie handelsgewassen door slaven

- b Licht met behulp van het verhaal van Manhattan het verschil tussen de VOC en de WIC toe.

De VOC handelde vooral in Manhattan. De WIC stuurde kolonisten en wilde het gebied kopen.

4 Gebruik de tekst.

Teken op de kaart de driehoekshandel. Laat zien welke goederen waarvandaan kwamen en waarheen werden vervoerd.

Afsluiten

5 Gebruik de hele tekst.

Deze opdracht gaat over de ideeën van mensen in het verleden en heden, en over wat historische situaties met het heden te maken hebben. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 157, vaardigheden 11 en 13.

- a Bedenk een verklaring voor het feit dat er tegenwoordig veel meer over de VOC wordt geschreven dan over de WIC.

Bijvoorbeeld: Misschien schamen we ons in deze tijd voor het slavenverleden van de WIC. Verder maakte de VOC veel meer winst dan de WIC. Mensen praten veel liever over succesverhalen dan over verlies en slavernij.

- b In de tekst staat: 'Hein kon de koopvaardij schepen moeiteloos overheersen.' Bedenk wat er over de actie van Hein in een Spaans schoolboek kan staan.

Bijvoorbeeld: De kaper Hein kon toen de niet bewaakte schepen plunderen.

6 Zoek verder.

De VOC had in de 17e eeuw het monopolie op handel met het oosten. Hoewel het niet meer voorkomt dat een bedrijf van de overheid een octrooi krijgt, bestaan er nog steeds monopolies. Zoek naar bedrijven die nog steeds een monopolie hebben.

3.4 Stedelijke cultuur in Nederland

Informatieboek bladzijden 68 tot en met 71

A Kunst en mentaliteit

1 Lees de tekst en bekijk de afbeeldingen.

- a Wie waren de opdrachtgevers van de Nachtwacht?
schutters / officieren van de schutterij van Frans Banning Cocq
- b Met welk beroep uit de moderne tijd kun je dit vergelijken?
politie van of militair
- c Leg uit hoe de Nachtwacht aan zijn naam is gekomen.
Doordat het schilderij vervuild en verkleurd was, leek het net alsof nachtwakers waren geschilderd. Het waren echter de officieren die overdag waakten.
- d Noem een verschil tussen Nederlandse kunst in de middeleeuwen en in de tijd van regenten en vorsten.
Bijvoorbeeld: De latere kunst werd gemaakt in opdracht van de regenten of burgerij en niet meer voor koningen, adel of katholieke geestelijkheid.

- e Leg uit waarom de Nachtwacht een typisch voorbeeld is van de stedelijke burgerlijke cultuur.
De burgerij van Amsterdam gaf opdracht voor het schilderij en is erop afgebeeld.

2 Gebruik de tekst.

Deze opdracht gaat over verandering en continuïteit. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 156, vaardigheid 8.

- a Noem een verandering en een continuïteit tussen de middeleeuwen en de vroegmoderne tijd in Nederland.
Bijvoorbeeld: Burgers waren nog altijd georganiseerd in de gilden en de schutterij. Nieuw waren de welvaart en het calvinisme.

- b Kruis de juiste antwoorden aan. Welke van de volgende kenmerken van de Nederlandse (stedelijke) cultuur waren gevolgen van het calvinisme?

Er werd in Nederland veel gelezen.	X
Er werd veel en hard gewerkt waardoor de welvaart toenam.	X
De kunst werd 'burgerlijk'.	X
De kunst kwam tot grote bloei.	
Er was vrijheid om boeken te drukken.	
De Nederlandse moraal werd streng, sober en ijverig.	X
Er was gewetensvrijheid.	

B Nederland migratieland

3 Lees de tekst.

- a Vul het onderstaande schema in. Noteer voor de verschillende groepen immigranten in de middelste kolom jaartallen waarin zij kwamen en in de rechterkolom redenen voor immigratie.

Immigratie uit	Jaartal	Reden immigratie
Zuidelijke Nederlanden	1580 - 1620	val van Antwerpen, vlucht inquisitie
Duitsland	1620	Dertigjarige oorlog
Frankrijk	1685	einde aan godsdienstvrijheid
Joden uit Spanje, Portugal en Midden-Europa	XXXX	vluchtten door pogroms

- b Noem twee redenen waarom veel vluchtelingen juist naar Nederland kwamen.

hoge lonen / veel werk, veiligheid / godsdienstvrijheid

c Noem twee samenhangende redenen waarom veel vluchtelingen welkom waren in Nederland.

(1) Nederland had werkkrachten nodig.

(2) Veelvluchtelingen waren kundige ambachtslieden.

4 Gebruik de hele tekst en Het verhaal van Spinoza.

Deze opdracht gaat over het innemen van een standpunt en dat je argumenten uitlegt. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 157, vaardigheid 15.

a Geef uit de tekst drie voorbeelden waaruit blijkt dat Nederland een tolerant land was.

1. Niet-calvinisten werden gedoogd.

2. Boeken die elders verboden waren, konden worden gedrukt.

3. Grote aantallen migranten uit andere landen waren welkom.

b Geef uit de tekst drie voorbeelden waaruit blijkt dat Nederland niet een volledig tolerant land was.

1. Joden werden op afstand gehouden.

2. Niet iedereen mocht deelnemen aan de macht.

3. Het calvinisme was de officiële godsdienst.

(Spinoza durfde zijn stukken niet te publiceren en zijn vriend werd gevangen genomen.)

c Neem een standpunt in op de vraag of Nederland een vrij land was in de tijd van regenten en vorsten. Leg je antwoord uit met een argument.

Bijvoorbeeld: Ja, Nederland was in vergelijking met

andere landen heel erg vrij. Dat kun je zien aan het feit

dat er boeken werden gedrukt die in andere landen waren

verboden.

Afsluiten

5 Lees de gehele tekst en bekijk de afbeeldingen.

Leg uit met behulp van afbeeldingen van het informatieboek wat kenmerken waren van stedelijke cultuur in Nederland. Gebruik in je uitleg de volgende woorden.

tolerantie / burgerlijke kunst / gedoogd

Afb. nr.	Uitleg
20	<i>De Nachtwacht is kenmerkend voor de burgerlijke cultuur, omdat in plaats van de adel of de kerk in Nederland vooral de burgers in de steden kunst kochten.</i>
22	<i>Deze afbeelding is kenmerkend voor de Nederlandse cultuur, omdat naast calvinisten als Cats ook andere meningen zoals die van de katholiek Vondel werden gedoogd.</i>
23	<i>Deze afbeelding is kenmerkend voor de Nederlandse tolerantie, omdat Nederland veel verschillende migranten opnam zoals bijvoorbeeld de hugenoten op deze afbeelding.</i>

6 Zoek verder.

Zoek op internet naar meer afbeeldingen die kenmerkend zijn voor de burgerlijke kunst. Druk een van deze afbeeldingen af en noteer bij deze afbeelding minstens twee kenmerken van burgerlijke kunst.

3.4 Stedelijke cultuur in Nederland

TAAK

Informatieboek bladzijden 68 tot en met 71

Vrijheid en tolerantie in Nederland

Stel, je bent een van de vele immigranten die Nederland opzochten. Je bent gevlucht vanuit Duitsland of vanuit Frankrijk of je bent een jood verdreven uit het oosten van Europa. Je bent niet zomaar naar Amsterdam gevlucht. Je bent hierheen gevlucht omdat je wist dat je hier welkom was. Eenmaal aangekomen in bijvoorbeeld Amsterdam probeer je weer een leven op te bouwen. Je krijgt te maken met een wereld die helemaal nieuw voor je is. Een geloof dat nieuw is, een cultuur die je niet kent. Om je ervaringen bij te houden schrijf je een dagboek. Je mag er ook voor kiezen om een brief naar een oude vriend te schrijven die niet is gevlucht. Je verhaal begint met de dag waarop je vluchtte. Je beschrijft waarvandaan je vluchtte en waarom. Ook beschrijf je de nieuwe wereld om je heen. Hoeveel vrijheid heb je nu? In zowel de brief als in het dagboek eindig je met een soort conclusie: was het de moeite waard om te vluchten?

Hoe ga je te werk?

- Deze taak kun je alleen uitvoeren in een à twee uur.
- Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Samenwerken* in het informatieboek op bladzijde 153.
- Lees paragraaf 3.4.
- Bedenk een (fictief) persoon en een land van herkomst. Zoek in de tekst naar mogelijke landen waarvandaan je gevlucht kunt zijn.
- Bedenk wat er allemaal nieuw is voor je. Welke kunstenaars zijn er bekend? Welke religie wil/moet/mag je aanhangen?
- Kijk kritisch naar je nieuwe 'thuis'. Hoeveel beter is het in Nederland ten opzichte van je oude 'thuis'? Verwerk hierin ook informatie die je kreeg van andere vluchtelingen zoals van joden of hugenoten.

Wat is het resultaat?

Je schrijft een brief naar huis of een dagboekfragment. Deze brief of dit dagboekfragment is een goede samenvatting van de stof die je moet leren.

Wijze van presenteren

Spreek met je docent af hoe je je werk presenteert.
Enkele mogelijkheden

- Je leest je dagboekfragment of brief voor aan de klas.
- In groepjes lees je elkaars dagboekfragment of brief en vertel je elkaar wat je sterk en zwak vindt.
- Je hangt je brief of dagboekfragment op het prikbord.
- Je levert je brief of dagboekfragment in bij je docent.
- Je bedenkt zelf nog een andere manier.

Nabespreking en beoordeling

Afhankelijk van de presentatievorm kun je met medeleerlingen en met je docent de volgende vragen bespreken. Je kunt de vragen ook verwerken in een schriftelijke reflectie (overdenking).

- Is je brief of dagboekfragment vlot leesbaar?
- Heb je de inhoud van paragraaf 3.4 goed verwerkt?

Ruimte voor aantekeningen

3.5 Wetenschap en techniek

Informatieboek bladzijden 72 en 73

A De wetenschappelijke revolutie

1 Lees de tekst en bekijk de afbeeldingen.

- Vul de puzzel in.
 - Ontdekte de zwaartekracht
 - Ander woord voor gewicht
 - Viel van de boom waardoor Newton op idee kwam
 - Simpele ziel
 - Hiervan werd Galilei beschuldigd
 - Franse woord voor wetenschap
 - Hiervan vond Newton een nieuwe vorm uit
 - Draait wel om de aarde
 - Werd gearresteerd in 1633

	a	N	e	w	t	o	n
	b	m	a	s	s	a	
	c	a	p	p	e	l	
d	S	i	m	p	l	i	c
e	K	e	t	t	e	r	i
	f	s	c	i	e	n	c
	g	w	i	s	k	u	n
	h	m	a	a	n		
i	G	a	l	i	l	e	o

- Welk woord komt uit de puzzel?
empirisme
- Wat betekent dit woord? (Zoek het eventueel op.)
Empirisme betekent dat kennis alleen uit waarneming voortkomt.
- Leg uit wat het empirisme met de wetenschappelijke revolutie te maken heeft.
Wetenschappers deden nu zelf waarnemingen om tot kennis te komen.
- Noem een overeenkomst en een verschil tussen de wetenschappelijke revolutie en de renaissance.

Overeenkomst	Vershil
<i>Beide stimuleerden het doen van onderzoek.</i>	<i>Ook kennis uit de oudheid werd in twijfel getrokken tijdens de wetenschappelijke revolutie.</i>

V

2 Gebruik de tekst en de bronnen.

In deze opdracht hou je er rekening mee dat gedrag en ideeën van mensen worden bepaald door hun plaats, tijd en achtergrond. Zie voor meer uitleg het informatieboek bladzijde 157, vaardigheid 11.

- Bedenk waarom iemand in de oudheid wel met de idee kwam dat de aarde om de zon draait, maar niet meer in de middeleeuwen.

Bijvoorbeeld Dat kwam door de achteruitgang van kennis en wetenschap in de middeleeuwen; of door: de remmende werking christelijke kerk.

- Zestig jaar voordat Galilei dat deed, beweerde Copernicus al dat de aarde om de zon draait, en niet andersom. Waarom had de kerk zich er toen niet zo druk om gemaakt?

Zestig jaar voor Galilei was de wereld nog niet klaar voor deze ideeën. Copernicus zijn ideeën werden afgedaan als een rare gedachte.

- Bedenk waarom de kerk Galilei verbood zijn ideeën over de omloop van de aarde rond de zon als waarheid te presenteren.

Bijvoorbeeld: Omdat mensen dan zouden gaan twifelen aan de juistheid van de Bijbel of aan de uitleg van de priesters.

B Praktische toepassing

3 Lees de tekst en bekijk de afbeeldingen.

- Geef twee voorbeelden waaruit blijkt dat wetenschappelijk onderzoek de Europeanen hielp de wereld te overheersen.

1. Legers profiteerden ervan dat wetenschappers de bewegingen van kanonskogels leerden kennen.

2. Kapiteins profiteerden van de groeiende astronomisch kennis en steeds betere instrumenten.

b Leg uit waarom koningen academies oprichten.

Koningen ontdekten het belang van de wetenschap voor de handel en de oorlogvoering.

c Bekijk afbeelding 26. Zet de volgende praktische toepassingen op de juiste plaats in de afbeelding.

- 1 biologie / plantenkunde
- 2 biologie / dierenkunde
- 3 biologie / anatomie
- 4 natuurkunde / elektriciteit / magnetisme
- 5 aardrijkskunde / cartografie
- 6 natuurkunde / optica

4 Gebruik de tekst en afbeelding 28.

a Bedenk welk kenmerk van de Gouden Eeuw heeft bijgedragen aan de belangrijke rol van de Republiek in de wetenschappelijke revolutie.

tolerantie / vrijheid van denken

b Noem een uitvinding uit de wetenschappelijke revolutie die belangrijk is geweest voor het ontstaan van de Gouden Eeuw. Licht je keuze toe.

De fluit (zeeschip), het slingeruurwerk, navigatie-instrumenten. Alle drie hebben ze bijgedragen aan de scheepvaart: de basis van de welvaart.

c Bedenk hoe je aan de afbeelding 28 kunt zien dat er geen natuurlijk landschap is afgebeeld.

De slootjes maken rechte hoeken. Het is een geometrische patroon.

d Vind je het leegpompen van de Beemster een goed voorbeeld om de wetenschappelijke revolutie toe te lichten? Leg je antwoord uit.

Bijvoorbeeld: Ja, door middel van experimenteren en logisch nadenken lukte het Jan Adriaanszoon om de Beemster leeg te pompen.

Afsluiten

5 Gebruik de tekst.

a Noem de drie onderdelen van het wetenschappelijk onderzoek.

observeren, experimenteren, logisch redeneren.

b Geef een voorbeeld uit de 17e eeuw van het in praktijk toepassen van deze onderdelen.

Bijvoorbeeld: Newton zag dat voorwerpen die gegooid of geschoten werden bepaalde baan afleggen.

Hij experimenteerde hiermee en leerde hun snelheid en richting voorspellen. Hiermee kon de baan van een kogel worden voorspeld.

6 Zoek verder.

Zoek op internet naar uitvindingen die gedaan zijn in de 20e eeuw. Noteer er minstens tien. Vind je dat er in de 20e eeuw ook sprake was van een wetenschappelijke revolutie?

TAAK

Informatieboek bladzijden 72 en 73

Maak een tijdbalk van de wetenschappelijke revolutie

Hoe ga je te werk?

- Deze taak kun je alleen en in duo's uitvoeren in een à twee uur.
- Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Samenwerken* in het informatieboek op bladzijde 153.
- Lees paragraaf 3.5.
- Noteer de verschillende terreinen waarop ontdekkingen plaatsvonden.
- Noteer de verschillende namen van wetenschappers en hun ontdekkingen.
- Noteer de verschillende praktische toepassingen.
- Zoek op internet naar meer terreinen waarop ontdekkingen plaatsvonden en naar meer wetenschappers en hun ontdekkingen.
- Bedenk met welke gebeurtenis/ontdekking jij de wetenschappelijke revolutie wilt laten beginnen.
- Bedenk met welke gebeurtenis/ontdekking jij de wetenschappelijke revolutie wilt laten eindigen.

Wat is het resultaat?

Het resultaat is een overzichtelijke tijdbalk waarop de verschillende ontdekkingen in de verschillende terreinen van wetenschapsbeoefening staan genoteerd.

Wijze van presenteren

Spreek met je docent af hoe je je werk presenteert. Je kunt bijvoorbeeld een tentoonstelling van alle verschillende posters maken. Laat alle leerlingen langs de posters lopen, en bij elke poster een positief en een negatief punt noteren.

Nabespreking en beoordeling

Afhankelijk van de presentatievorm kun je met medeleerlingen en met je docent de volgende vragen bespreken. Je kunt de vragen ook verwerken in een schriftelijke reflectie (overdenking).

- Is je tijdbalk overzichtelijk?
- Is het beginpunt goed gekozen?
- Zijn er genoeg ontdekkingen en wetenschappers gevonden?
- Zijn de verschillende terreinen opgeschreven?
- *Bij duo's* Is het samenwerken goed gegaan? Wat ging wel goed? En wat niet?

Ruimte voor aantekeningen

3.6 De wereld van Pocahontas

Informatieboek bladzijden 74 en 75

A Indianen en Europeanen

1 Lees de tekst en bekijk de afbeeldingen.

Deze opdracht gaat over het gebruiken van een historische indeling. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 155, vaardigheid 5.

- a In welk tijdvak speelde de kolonisatie door Engeland zich af?

De tijd van regenten en vorsten.

- b Welke twee soorten samenlevingen hadden de indianen van Noord-Amerika rond 1600?

Een jager-verzamelaars-samenleving en een landbouwsamenleving.

- c Stel, je wilt de geschiedenis van de Nieuwe Wereld beschrijven. Welke indeling van de geschiedenis is handiger, die van vraag a of b? Licht je keuze toe.

De indeling in soorten samenleving geldt voor alle landen / continenten. Die indeling is dus het handigst.

- d Bedenk een nieuwe tijdvaknaam voor Amerika toen Pocahontas leefde.

Bijvoorbeeld De tijd van nomaden en landbouw

2 Gebruik de tekst en bron 3.

- a Wie staat waar op de tekening? Kleur Pocahontas rood, John Smith blauw en opperhoofd Wahunsonacock grijs.

- b Pocahontas herken ik aan...

bijvoorbeeld: haar smekende houding.

Zij probeert John Smith te redden.

- c John Smith herken ik aan...

bijvoorbeeld: het feit dat hij gevangene genomen wordt.

Hij staat op het punt om gedood te worden.

- d Opperhoofd Wahunsonacock herken ik aan...

bijvoorbeeld: zijn verentooi. Hij wordt afgebeeld als een

echt opperhoofd.

Bron 3

- e Hoe worden de Indianen afgebeeld? Wat wil de tekenaar hiermee zeggen?

De indianen worden, bijna allemaal klein afgebeeld. Ook hebben de meeste geen kleding aan. De tekenaar wilde laten zien dat de indianen nog niet zo 'beschaafd' waren als de Europeanen.

B Van Jamestown tot Londen

3 Lees de tekst en bekijk de afbeeldingen.

Deze opdracht gaat over oorzaken en gevolgen. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 156, vaardigheid 9.

- a Noem drie belangrijke oorzaken van het kolonialisme. Zie ook hoofdstuk 2.

Belangrijke oorzaken voor het kolonialisme waren rijkdom / goud, roem en specerijen.

- b Noem een direct gevolg van de reis van Pocahontas naar Londen.

Pocahontas werd ziek en ging dood.

- c Noem een indirect gevolg op korte termijn van deze reis.

Jamestown begon te groeien.

d Noem een indirect gevolg op lange termijn van deze reis.

De indianen werden verdreven van de oostkust van

Amerika.

4 Lees Het verhaal van de Disney-film en bron 4, 5 en 6.

V

Deze opdracht gaat over het kritisch beoordelen van informatie en het innemen van een standpunt. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijden 155 en 157, vaardigheden 4 en 15.

a Welke twee (historische) fouten bevat de film Pocahontas?

De film schildert Smith en Pocahontas als geliefden af.

Ook zien we in de film een romantisch landschap met beren en watervallen terwijl Virginia vlak is.

Bron 4 Recensie(1) Pocahontas

De Amerikaanse geschiedenis van de 17de eeuw begint wanneer Engelse *settlers* zich willen vestigen aan de kust van het huidige Virginia. Daar stuiten ze echter op enkele indianenstammen die niet zo zijn ingenomen met de destructieve zoektocht naar goud die de Engelsen bij aankomt direct inzetten. Echter wanneer de avonturier John Smith de mooie Pocahontas ontmoet, gaan de poppen pas echt aan het dansen. De twee geliefden gaan de strijd aan tegen hun eigen volk om de gemoederen te bedaren.

www.filmmuziek.be

Bron 5 Recensie(2) Pocahontas

De komst van een mysterieus schip vol Engelse kolonisten, geleid door de dappere Kapitein John Smith, trekt de aandacht van Pocahontas, een beeldschone Indiaanse prinses. Daarmee begint een ongelofelijke reis vol humor, trouw en liefde. Met behulp van de wijze, oude sprekende boom. Grootmoeder Wilg leert Pocahontas met haar hart te luisteren en de 'kleuren van de wind' te volgen naar haar ware bestemming!

www.movie2movie.nl

Bron 6 Recensie(3) Pocahontas

Het is 1607. Pocahontas, dochter van een Indiaans opperhoofd, is voorbestemd om te trouwen met een stoere krijger. Maar wanneer zij John Smith ontmoet bloeit er iets moois tussen de twee en proberen zij een oorlog te voorkomen tussen de twee culturen.

www.biosagenda.nl

b Noteer per bron een feit en een verzinsel.

	Feit	Verzinsel
Bron 8	<i>Settlers in Virginia.</i>	<i>Smith en Pocahontas zijn geliefden.</i>
Bron 9	<i>Komst kolonisten.</i>	<i>Een sprekende boom.</i>
Bron 10	<i>Het jaartal 1607 is een feit.</i>	<i>Smith en Pocahontas zijn geliefde.</i>

c Vind jij de film Pocahontas een goede historische bron? Geef een argument voor en een argument tegen. Geef dan jouw standpunt weer.

Argument voor: *De film geeft veel feiten weer.*

Argument tegen: *De film is teveel geromantiseerd.*

Eigen standpunt: *Bijvoorbeeld: Ondanks historische fouten leer je veel over die tijd.*

Afsluiten

5 Gebruik de hele tekst.

Waarom is Pocahontas een goed voorbeeld van de tijd van regenten en vorsten?

In de tijd van regenten en vorsten werden delen van de wereld veroverd door de Europeanen en ontstond er contact tussen Europeanen en andere volken.

Pocahontas is hier een goed voorbeeld van.

6 Zoek verder.

Zoek op internet naar informatie over indianenstammen. Kies een indianenstam en onderzoek hoe deze in aanraking kwamen met Europeanen.

Het Hollandse landschap

Maak een historische atlas van Nederland

Van de kaarten in een atlas kun je veel leren over de geschiedenis van het landschap. Vaak bepaalt het landschap waar mensen gaan wonen. Andersom bepalen de mensen die ergens wonen vaak het landschap. Er is dus sprake van een wisselwerking tussen de mens en het landschap. Hoe het landschap de geschiedenis heeft veranderd en hoe dit landschap in de loop van de geschiedenis is veranderd, leer je in deze opdracht.

Hoe ga je te werk?

- Deze taak kun je alleen of in duo's uitvoeren in een à twee uur.
- Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Samenwerken* in het informatieboek op bladzijde 153.
- Lees de tekst in het informatieboek en bekijk de afbeeldingen.
- Zoek op internet minstens zes verschillende kaarten van Nederland op. Tussen iedere volgende kaart moet minstens *honderd jaar verschil* zitten.
- Beschrijf bij iedere kaart veranderingen ten opzichte van de vorige kaart.
- Zoek een verklaring voor de beschreven veranderingen.
- Zoek een gevolg van de beschreven veranderingen.

Wat is het resultaat?

Je hebt zes verschillende kaarten waarop Nederland is afgebeeld. Je hebt steeds beschreven wat er is veranderd en waarom dat is. Ook heb je zicht op de gevolgen hiervan. Je hebt geleerd hoe het landschap de woonplaatsen van mensen verandert en hoe de mensen het landschap veranderen.

Wijze van presenteren

Spreek met je docent af hoe je je werk presenteert.

Enkele mogelijkheden

- Je verwerkt de kaart en teksten tot een mooi boekje.
- Je verwerkt de kaart en teksten tot een prikbordtentoonstelling.
- Je verwerkt de kaart en teksten tot een poster.
- In groepjes bekijk je elkaars kaart en teksten en vertel je elkaar wat je sterk en zwak vindt.
- Je bedenkt zelf een manier om te presenteren.

Nabespreking en beoordeling

Afhankelijk van de presentatievorm kun je met medeleerlingen en met je docent de volgende vragen bespreken. Je kunt de vragen ook verwerken in een schriftelijke reflectie (overdenking).

- Is het gelukt om goede afbeeldingen te vinden? Welke zoektermen heb je gebruikt?
- Is het gelukt om een voorbeeld te vinden waarin het landschap de geschiedenis van de mensen heeft veranderd?
- Is het gelukt een voorbeeld te vinden waarin de mensen het landschap hebben veranderd?
- *Bij duo's* Is het samenwerken goed gegaan? Wat ging wel goed? En wat niet?

Ruimte voor aantekeningen

3.1 Machthebbers in Europa

1 Vul in.

In de tweede helft van de 17e eeuw brak koning Lodewijk XIV de macht van de adel en vestigde een absolute monarchie. Met het Edict van Nantes maakte hij een einde aan de godsdienstvrijheid van de hugenoten. Ook bracht hij het leger volledig onder zijn controle. Anders ging het in de Republiek. Daar was geen koning, maar hadden de burgers het voor het zeggen. In de Staten-Generaal maakten de zeven onafhankelijke gewesten afspraken over zaken die voor hen allemaal van belang waren, zoals de buitenlandse politiek. Ook bestuurden de Staten-Generaal Noord-Brabant en Limburg. De machtigste man in de Republiek was meestal de stadhouder. Gedurende de periode 1651-1672 was er echter een stadhouderloos tijdperk.

2 Plaats in de juiste volgorde.

Hieronder staan acht historische feiten. Noteer de letters A-H in de juiste volgorde van vroeger naar later.

- A Lodewijk XIV trekt het Edict van Nantes in.
- B Het Edict van Nantes maakt einde aan godsdienstoorlogen in Frankrijk.
- C Einde aan het stadhouderloze tijdperk.
- D Willem III wordt koning van Engeland.
- E Begin eerste stadhouderloze tijdperk.
- F Lodewijk XIV wordt koning.

B, F, E, C, A, D

3.2 Nederland en Europa

3 Vul in.

De 17e eeuw was voor Nederland een Gouden Eeuw. Steenrijke kooplieden maakten grote winsten door internationale handel en nijverheid. Dit systeem noemen we handelskapitalisme. Amsterdam werd de grootste Europese stapelmarkt

voor graan en hout. De Amsterdamse grachtengordel werd hét symbool van deze rijkdom en welvaart.

Ook politiek en militair was Nederland een sterk land. In 1648 werd in Munster vrede gesloten met Spanje. In de 17e eeuw vochten de Nederlanders en de Engelsen drie(3) zeeoorlogen uit. In de zeeoorlog van 1672 werd Engeland gesteund door Frankrijk, Keulen en Munster. In 1689 werd Willem III koning van Engeland. Vanaf toen vochten Nederland en Engeland jarenlang samen tegen het Frankrijk van Lodewijk XIV.

4 Maak de juiste combinaties.

Combineer steeds een persoon met een begrip.

Persoon	Begrip
A Hugo de Groot	1 Engelse zeeoorlogen
B Johan de Witt	2 rechtsgeleerde
C Michiel de Ruyter	3 stadhouderloos tijdperk
D Lodewijk XIV	4 rampjaar
E Willem III	5 stadhouder

A2, B3, C1, D4, E5

3.3 Europa en de wereld

5 Vul in.

In de 1602 werd de VOC opgericht. Deze compagnie kreeg van de Nederlandse overheid een octrooi op de handel van de Nederlanders in Azië. De VOC stichtte factorijen in veel landen zoals Japan, Perzië en India. Na de verovering door gouverneur-generaal Jan Pieterszoon Coen werd Batavia het hoofdkwartier van de VOC.

Ook voor West-Afrika en Amerika kreeg één bedrijf het handelsmonopolie: de WIC. De WIC zette een driehoekshandel op tussen Europa, Amerika en (West-)Afrika. Uit Afrika werden slaven gehaald, die in Amerika op plantages moesten werken. Uiteindelijk hield de WIC in Amerika alleen Suriname en de Antillen over.

6 Juist of onjuist? Omcirkel het antwoord.

- a De VOC had dezelfde taken en bevoegdheden als een moderne handelsmaatschappij. juist / onjuist
- b Een octrooi is een vorm van een monopolie. juist / onjuist
- c De WIC hield zich vooral bezig met oorlogsvoering en slavenhandel. juist / onjuist

3.4 Stedelijke cultuur in Nederland

7 Vul in.

In Nederland was de burgerij machtiger dan in de rest van Europa. Zij was de belangrijkste opdrachtgever voor kunst. Vroeger waren dat altijd de koning, de kerk en de adel geweest, en in de andere landen was dat nog zo. Het calvinisme was het officiële geloof. Toch werd het katholicisme oogluikend toegestaan. Rijkdom en vrijheid in de Republiek leidden tot de komst van veel immigranten. De eerste golf kwam vooral uit de zuidelijke Nederlanden. Velen vluchtten voor de oorlog en inquisitie. Later kwamen de meeste immigranten uit Duitsland. Ze hadden vooral economische motieven. Joodse immigranten kwamen uit onder meer Spanje, Portugal, Duitsland en Oost-Europa.

8 Welk deel is juist?

Omcirkel steeds het juiste deel van de zin om deze historisch correct te maken.

- a De schutterij is vergelijkbaar met een modern leger / de politie.
- b De Statenbijbel werd gemaakt in opdracht van de Staten-Generaal / de Staten van Holland.
- c De gilde is een voorbeeld van continuïteit / verandering tussen de middeleeuwen en de vroegmoderne tijd
- d Het paleis op de Dam was oorspronkelijk een stadhuis / huis voor de stadhouder.

3.5 Wetenschap en techniek

9 Vul in.

Vanaf de 17e eeuw steunden wetenschappers niet meer alleen op oude boeken, maar probeerden ze de wereld te begrijpen door observeren, experimenteren en logisch redeneren. In de sterrenkunde was vooral het onderzoek van Galileo Galilei belangrijk. Newton deed belangrijke ontdekkingen in de wis- en natuurkunde. De Nederlander Christiaan Huygens vond het Slingeruurwerk uit. De Beemsterpolder werd met behulp van molens door Jan Leeghwater drooggelegd.

10 Juist of onjuist? Omcirkel het antwoord.

- a Aristoteles bleef een belangrijke bron van kennis. juist / onjuist
- b Galilei werd door de kerk gearresteerd. juist / onjuist
- c De wetenschappelijke revolutie heeft bijgedragen aan de Europese overheersing van de wereld. juist / onjuist

3.6 De wereld van Pocahontas

11 Vul in.

In opdracht van de Virginia Company stichtten Engelse kolonisten in 1607 een Europese kolonie in Noord-Amerika. Het oorspronkelijke doel, het vinden van goud en zilver werd niet bereikt. Door honger als gevolg van oorlog met de indianen stierf de kolonie bijna uit. Maar daarna werd de kolonie door de tabaksteelt alsnog winstgevend. John Rolfe trouwde met Pocahontas. Toen ze in 1616 samen naar Londen kwamen, stierf Pocahontas. De Engelse koloniën bleven groeien. In 1700 waren er twalf. De indianen waren grotendeels verdwenen. Ze waren kansloos tegen de Europese vuurwapens en stierven aan Europese ziektes.

Voor de computeropdrachten van dit hoofdstuk ga je naar www.leerling.noordhoff.nl of naar de elektronische leeromgeving van je school. Spreek met je docent af welke ICT-onderdelen je gaat doen en noteer dat hieronder in kolom 2. Geef per onderdeel aan wat het resultaat is in kolommen 3 en 4.

ICT-onderdelen	Ga ik doen	Resultaat (omcirkel het gekozen woord)	
O Minicursus Handelskapitalisme en wereldeconomie	<i>ja / nee</i>	Ik vind dat ik de leerstof van deze minicursus <i>slecht / matig / voldoende / goed</i> beheers.	Omschrijf de kern van deze minicursus. _____ _____ _____
O Minicursus Bestuur en cultuur in Nederland	<i>ja / nee</i>	Ik vind dat ik de leerstof van deze minicursus <i>slecht / matig / voldoende / goed</i> beheers.	Omschrijf de kern van deze minicursus. _____ _____ _____
O Webquest	<i>ja / nee</i>	Mijn product is _____ Daarover ben ik <i>niet / redelijk / erg</i> tevreden.	Geef een korte uitleg over je aanpak en je product. _____ _____ _____
O Oefentoets paragraaf 3.1	<i>ja / nee</i>	De eerste keer had ik als score van de toets:	Geef een korte uitleg. _____ _____
O Oefentoets paragraaf 3.2	<i>ja / nee</i>	De eerste keer had ik als score van de toets:	Geef een korte uitleg. _____ _____
O Oefentoets paragraaf 3.3	<i>ja / nee</i>	Bij de eerste keer had ik als score van de toets:	Geef een korte uitleg. _____ _____
O Oefentoets paragraaf 3.4	<i>ja / nee</i>	Bij de eerste keer had ik als score van de toets:	Geef een korte uitleg. _____ _____
O Oefentoets paragraaf 3.5	<i>ja / nee</i>	Bij de eerste keer had ik als score van de toets:	Geef een korte uitleg. _____ _____
O Oefentoets paragraaf 3.6	<i>ja / nee</i>	Bij de eerste keer had ik als score van de toets:	Geef een korte uitleg. _____ _____

TAAK

Onderzoek in eigen omgeving

In dit hoofdstuk heb je gelezen over ontwikkelingen in de tijd van regenten en vorsten, zoals de VOC, slavernij, de Nederlandse cultuur en de wetenschappelijke revolutie. Maar er is nog veel meer uit die tijd te vinden, ook in jouw omgeving.

- Onderzoek de vraag: Wat is er in mijn eigen omgeving te vinden uit de tijd van regenten en vorsten?
- Maak afspraken met je docent over:
 - de tijd die je eraan besteedt
 - de vorm waarin je het resultaat van je werk presenteert, bijvoorbeeld: werkstuk of mondelinge presentatie (spreekbeurt)
 - de eisen waaraan het resultaat moet voldoen
- Zoek naar informatie over je onderzoeksvraag op school, thuis, op internet, in musea of buiten.
- Kies twee tot vier overblijfselen en zorg voor een afbeelding van elk.
- Schrijf een tekst van ongeveer vijftig woorden over elk van de gekozen afbeeldingen.
- Verwerk je afbeeldingen en teksten in de afgesproken presentatievorm. Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Mondelinge presentatie* of *Verslag maken* in het informatieboek op bladzijde 154.

Informatie over een historisch persoon

Op de afbeeldingen van dit hoofdstuk zie je diverse personen uit de tijd van regenten en vorsten, zoals Lodewijk XIV, Willem III, Rembrandt, Galileo Galileï en Pocahontas. Al deze personen hebben echt bestaan. Over deze historische personen is nog heel wat nadere informatie te vinden.

- Kies een persoon uit het hoofdstuk.
- Maak afspraken met je docent over:
 - de gekozen persoon
 - de tijd die je eraan besteedt
 - de vorm waarin je het resultaat van je werk presenteert, bijvoorbeeld: een echte of digitale informatiemap
 - de eisen waaraan het resultaat moet voldoen
- Zoek naar informatie over de gekozen persoon in boeken en op internet.
- Verzamel nieuwe informatie en noteer duidelijk in welk boek of op welke site je deze hebt gevonden.
- Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Informatie verzamelen* in het informatieboek op bladzijde 154.

Meer kennis over de slavernij

Dit hoofdstuk gaat over de tijd van regenten en vorsten. Veel historici hebben sporen en bronnen onderzocht om hun kennis over deze tijd te vergroten. Dankzij internet kun jij dat ook.

- Ga met behulp van een zoekmachine op internet op zoek naar nieuwe informatie over de slavernij. Denk bijvoorbeeld aan de slavenhandel in Afrika, de slavenschepen, de slavenmarkt of het werk van een slaaf.
- Maak afspraken met je docent over:
 - het gekozen onderwerp
 - de tijd die je eraan besteedt
 - de vorm waarin je het resultaat van je werk presenteert, bijvoorbeeld: schriftelijk verslag of mondeling presentatie (spreekbeurt)
 - de eisen waaraan het resultaat moet voldoen
- Maak aantekeningen over dingen die je nog niet wist over de slavernij.
- Verwerk je aantekeningen in de afgesproken presentatievorm.
- Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Mondelinge presentatie* of *Verslag maken* in het informatieboek op bladzijde 154.

Oriëntatiekennis

Gebeurtenissen in de geschiedenis houden altijd verband met elkaar. In dit hoofdstuk heb je geleerd over de wetenschappelijke revolutie. Deze houdt verband met het wetenschappelijk denken in de oude Griekse stadstaten en met de renaissance. De overeenkomst en de verschillen tussen deze tijdperken ga jij beschrijven.

- Ga op zoek naar boeken en andere media over deze onderwerpen. Raadpleeg de catalogus met trefwoorden, zoals: renaissance, oudheid, wetenschappelijke revolutie of wetenschap.
- Noteer kenmerken van het denken tijdens de tijd van Grieken en Romeinen, de renaissance en de wetenschappelijke revolutie.
- Noteer alle overeenkomsten en verschillen.
- Maak afspraken met je docent over:
 - de vorm waarin je het resultaat van je werk presenteert, bijvoorbeeld: schriftelijk verslag of mondeling presentatie (spreekbeurt)
 - de eisen waaraan het resultaat moet voldoen
- Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Mondelinge presentatie* of *Verslag maken* in het informatieboek op bladzijde 154.

TAAK

VOC en WIC

De kern van deze taak gaat over het ontstaan van een wereldeconomie, waarin tussen verschillende delen van de wereld werd gehandeld. Twee Nederlandse compagnieën spelen daarin een hoofdrol: de VOC en de WIC.

Hoe ga je te werk?

- Deze opdracht maak je alleen of met zijn tweeën.
- Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Samenwerken* in het informatieboek op bladzijde 153.
- Lees paragraaf 3.3. Als je deze opdracht met zijn tweeën maakt, kun je te tekst verdelen. Een van jullie leest A en de ander B.
- Noteer van zowel de VOC als van de WIC de volgende zaken.
 - Wat waren de belangrijkste bestemmingen?
 - Wat waren de producten die werden verhandeld?
 - Wat waren de routes die werden afgelegd over zee?
- Gebruik de wereldkaart hiernaast. Deel zoals aangegeven het vel in tweeën. De linkerkant is voor de WIC, en de rechterkant voor de VOC. Teken nu in de kaart alle routes, factorijen, hoofdkwartieren en kolonies in op de kaart en zet er steeds bij welke producten daar werden verhandeld of verbouwd.

Wat is het resultaat?

Je hebt een mooi overzicht over waar de WIC en de VOC in handelden en waar de belangrijkste handelsposten en steden lagen die door de Nederlanders waren veroverd. Ook weet je welke producten werden verhandeld en hoe de routes naar het oosten en het westen liepen.

Wijze van presenteren

Bespreek met je docent hoe je je werk presenteert. Maak bijvoorbeeld een tentoonstelling van alle verschillende posters. Laat alle leerlingen langs de posters lopen, en bij elke poster een positief en een negatief punt noteren.

Nabespreken en beoordeling

Afhankelijk van de presentatievorm kun je met medeleerlingen en met je docent de volgende vragen bespreken.

- Weet ik welke producten de VOC en de WIC verhandelden?
- Met welke steden/ gebieden /landen handelden de WIC en VOC?
- Welke gebieden veroverden de WIC/VOC?
- Wat waren de belangrijkste doelen van de VOC en de WIC?

Ruimte voor aantekeningen

TAAK

